

ÇANAKKALE KÖY HAYIRLARI

A) Giriş

Yüzyıllardan beri Anadolu, farklı medeniyet, kültür ve dinlere ev sahipliği yapmaktadır. Anadolu'nun farklı bölge ve şehirleri farklı din ve kültürün izlerini yansıtmakta; bu da büyük bir zenginliği içinde taşımaktadır. Bu anlamda Trabzon'dan Çanakkale'ye kadar birçok illerin çok önemli bir hazineye sahip olduğunu söyleyebiliriz.

Anadolu'da 1071 Malazgirt Zaferi'nin ardından Müslümanlığın giderek yerleşik bir din haline geldiğini bilmekteyiz. Öyle ki bu zamana değin yaşanan sosyal olaylar, din ile ilişkilerinde oldukça farklı formlara tanıklık etmiş, farklı ritüel ve uygulamaları gündemimize taşımıştır. Bu, her şeyden önce İslâm dininin kültür içinde belirleyici ve kuvvetli bir etkileyici hale gelmesiyle ilintilidir. Bir başka deyişle, din ile kültürün farklı tarihî ve sosyal olayların eşliğinde gelişimi, farklı dinsel pratiklerle karşımıza çıkmaktadır.

Bilinen tarihi itibarıyla ilk çağlara kadar geri götürülebilecek uzun bir geçmişi bulunan Çanakkale, bu bağlamda çok farklı kültürlerin ağır yükünü sırtında taşıyan bir şehrimizdir. Nitekim Truva, Assos gibi ilk çağ Yunan dönemine kadar geri götürebilecek tarihî eserler bu şehrin sınırları içindedir. Öte yandan Fatih Sultan Mehmet tarafından Çanakkale Boğazı'nın en dar yerlerine yaptırılan kaleler ve şehirdeki tarihî camiler, Osmanlı'dan bu yana şehrin esas dokusunu oluşturan unsurlar olarak ortaya çıkmaktadır. Osmanlı dönemi boyunca yapılan tarihî eserler, hâlâ Çanakkale'de kendisini göstermektedir. I. Dünya Savaşı sırasında 1915 yılında çok büyük bir çarpışmaya sahne olan Çanakkale, bugün o günlerden kalan izleriyle yurdun dört bir köşesinden yerli ve yabancı birçok insanı çekmeye devam ederken, son birkaç yıldır yeniden keşfedilen bir nitelik de kazanmıştır.

Biz bu makalemizde Çanakkale'nin farklı bir boyutunu tartışmak istiyoruz. Oldukça eski tarihlerden beri devam eden ve günümüzdeki sürekliliği ile de dikkat çeken Çanakkale hayırları bu bağlamda kanaatimizce Çanakkale'nin incelenmeye değer önemli bir niteliği olarak görünmektedir. Çanakkale yöresinde yaygın olarak yapılagelen; fakat hakkında şifahî kültürün dışında malûmat ve araştırmaların bulunmadığı Çanakkale köy hayırlarının farklı disiplinler açısından incelenmeye değer bir konu olduğunu belirtmek gerekmektedir.

Mustafa TEKİN

Yrd. Doç. Dr., Onsekiz Mart Ü. İlahiyat Fakültesi
Din Sosyolojisi Öğretim Üyesi

Bu makalede temel problemimiz, Çanakkale köy hayırları üzerinden oluşan kolektif şuurda ve hayırların icrası sırasında dinin nasıl bir işleve sahip olduğunu ve hangi sosyal görüngülerle açığa çıktığını tartışmaktır. Bu bağlamda Çanakkale köy hayırları fenomenolojik açıdan inceleneceği kadar, bundan daha çok kutsal-toplum ilişkisi, dar ve geniş çerçevede hayırların gördüğü sosyal fonksiyonlar, sosyal görüngülere arka plan teşkil eden arketipler gibi dinî sosyolojik boyutlar inceleme konusu olacaktır. Bilhassa bireyselleşmenin giderek hızlandığı böyle bir zaman diliminde köy hayırlarının, giderek terk edilen bir olgu olduğu ileri sürülen kolektiflik üzerinde yükselmesi ve buna "din" in ne ölçüde hayatiyet kazandırdığının üzerinde önemle durulması gerekmektedir.

Biz bu makalede şu tezi ileri sürmekteyiz: Bilindiği gibi toplumlar modernleştikçe, bireyselleşme ve sekülerleşmenin hızlanacağı ve dinin giderek sosyal önemini ve konumunu kaybedeceği iddiası modernleşme tezlerinden en önemlisi idi. Bilhassa Kant'ın Tanrı'ya referans yapmadan kendi imkânlarıyla yaşamaya karar veren ve "Separa Aude" mottosuyla bilinen "Aydınlanmış İnsan"ı bu bireyi idealize etmekteydi. Burada din, insanlığın ilerlemesine koşut olarak dünyadan çekilecekti. İşte tam da bireyselleşme ve sekülerleşmenin baskın olduğu modern bir süreçte Çanakkale köy hayırları üzerinden dinin kolektiviteler oluşturmaya devam ettiği, bu kolektivite ve sosyal görüngülerin arka planını oluşturduğunu ileri sürmekteyiz.

B) Çanakkale

Bu başlık altında önce son yıllarda özellikle tarihî boyutuyla adından oldukça sık söz ettiren Çanakkale hakkında konumuzla bağlantıları içerisinde bazı bilgiler vermek istiyoruz.

Türkiye'nin batısında yer alan, Çanakkale merkez ilçe ile birlikte 12 ilçe, 21 bucak ve 561 köyden oluşmaktadır. 10. 347 km² alana sahip Çanakkale'nin ilçeleri Ayvacık, Bayramiç, Biga, Bozcaada, Çan, Eceabat, Ezine Gelibolu, Gökçeada, Lâpseki, Yenice'dir.¹ Tarım, hayvancılık ve balıkçılık üzerine oturan, ekonomisinde en önemli yeri buğday, arpa, çavdarın yanı sıra sebze ve meyveler ile zeytin alır.² Deniz kenarında konumlanan Çanakkale, 75.900 olan nüfusuyla küçük bir yerdir.

Geçmişte çok farklı devletlerin iskân alanı olan Çanakkale, Yunan egemenliğinden sonra Pers hakimiyetine, milattan önce 334 yılından önce de İskender'e ve onun varislerine geçmiştir. Sırasıyla Bergama Krallığı, Roma ve Bizans hâkimiyetlerini tanıyan bu yöre, İmparator Justinionos devrinde Slav ve Hunların saldırısına uğramıştır. VII. ve VIII. yüzyıllarda Müslüman Arapların gelip geçtiği bu yöreye daha sonra Türk akınları başlamıştır. Karesi Beyliği'nin ardından Sultan I.

¹ Hüseyin Uluarslan-Salih Zeki Uluarslan, *Çanakkale ve Troya*, İst., Okul Pazarı Yay., 1985, s. 19.

² Hüseyin Uluarslan-Salih Zeki Uluarslan, a.g.e., ss. 20-24.

Murat tarafından 1360 yılında Çanakkale Osmanlı idaresine katılmıştır.³ Onun bu stratejik konumu, tarih boyunca devletlerin en azından güvenlik açısından önem vermelerine sebep olmuştur. Nitekim boğazın en dar yerine Fatih Sultan Mehmet döneminde Rumeli yakasında Sestos dolaylarında Kilitbahir, Anadolu yakasında Abydos dolaylarında Sultaniye (Kale-i Sultaniye) ya da Çanak Kalesi adıyla anılan sağlam kaleler yapılmıştır. Bugünkü Çanakkale ilinin adı, Anadolu yakasındaki Çanak Kalesi'nden gelmektedir.⁴ Ancak belirtilmelidir ki, Batılılar yakın zamana kadar Çanakkale Boğazı'na Dardanel demişlerdir ki, Dardanel, dar uzun su ülkesi anlamına gelmektedir. Zaman içerisinde Çanakkale 18. yüzyılda ipek, yelken bezi, çanak-çömlek imal eden bir merkez olarak tanınmıştır. Özellikle çanak-çömlekçilik çok gelişmiştir. Bu nedenle zaman zaman boğaz hisarı adı ile de anılan Kale-i Sultaniye yerine Çanakkale ismi de kullanılmaya başlanmıştır. Cumhuriyet'in kuruluşundan sonra ise, 18. asırdan beri bilinen Çanakkale adı esas isim olarak benimsenmiştir. Bu adın verilmesine sebep, ilin geçmişte çanak ve çömlekçilikte çok ileri gittiği ve Çanakkale savaşlarında da aşılmaz bir kale görevini yapmış olmasıdır.⁵

Görülebileceği üzere tarih boyunca farklı medeniyetlere ev sahipliği yapmış olan Çanakkale'nin bu farklılık ve zenginliği, içindeki tarihî eserlerden rahatlıkla takip edilebilir. Öte yandan ilin strateji açısından önemli bir noktada bulunuşu, savaşlar, göçler, ilticalar, turizm ve diğer nedenlerle Çanakkale'yi cazibe merkezi haline getirmiş; farklı folklor, din ve gelenekten insanların burada toplanmasına sebep olmuştur. Bu bağlamda, Türkmenler, Yörükler, göçmenler, esmerler ve yerli halk Çanakkale'nin çeşitliliğini oluşturmaktadır.⁶ Bu çeşitliliğin Osmanlılar dönemindeki iskânlardan kaynaklandığı söylenebilir. Çanakkale yöresinde de Kızılkeçili-Saracaili-Saraycık ve Guzköy yörelerindeki iskânlar, önce kurulan zaviyelerden sonra oluşmuştur. Yani adı geçen köylerimizin yakınlarında önce zaviyeler kurulmuştur ve sonra aşiretler iskân edilerek şimdiki köyler meydana gelmiştir. Özellikle sahiller ve Rumeli'nin Türkleşmesi ve Müslümanlaştırılması, zaviye kurma metodu ile gerçekleştirilmiştir. Yöredeki en son uygulama ise 1843-1873 tarihleri arasında gerçekleştirilmiştir. Çanakkale yöresinde birçok Yörük ve Türkmen köylerinin adı geçen tarihler arasında yerleşik düzene geçtiği bilinmektedir.⁷ Nitekim Osmanlılar döneminde Çanakkale yöresindeki Türkmenler ile Yenice-Ayvacık Bayramiç ve Ezine'deki Yörüklerin bir kısmı bu şekilde iskân ettirilmiştir.⁸

³ Metin Tuncel, "Çanakkale", *DİA*, c. 8, s. 197.

⁴ Kurul, *Cumhuriyet'in 75. Yılında Çanakkale*, İzmir, Örs Matbaacılık, 1998, s. 22.

⁵ Hüseyin Uluarslan-Salih Zeki Uluarslan, a.g.e., s. 46.

⁶ Kurul, *Çanakkale II Yılı*, 1967, s. 77.

⁷ Ramazan Eren, *Çanakkale İli'nin Tarih İçindeki Gelişimi ve Folklor İncelemeleri*, Çanakkale, y.y., 1994, s. 145.

⁸ Ramazan Eren, a.g.e., s. 146.

Bu bakımdan Çanakkale'de farklı âdet, geleneklerin izini sürebilmekteyiz. Bunlar, düğün törenlerinden bazı yöresel kıyafetlere kadar birçok merasimlerde izlenebilir. Onların bu kıyafet ve gündelik yaşamlarında bazı eski izler bulmak mümkündür. Nitekim dağlık bölgelerde yaşayan Türkmen ve Yörükler, Orta Asya'dan ayrılıp buralara gelinceye kadar çok bağlı kaldıkları aşiret, örf, âdet ve ananelerin tesirleri altında uzun zaman yaşadıkları için Müslüman ruhu içinde eski inanış ve ananelerini yaşatmaktadırlar.⁹ Bugün başta Çanakkale olmak üzere, Biga, Bayramiç, Lâpseki, Ayvacık, Çan, Yenice ilçelerinde ve bunlara bağlı yerleşim merkezlerinde mayıs ayından başlayarak eylül sonuna kadar panayırlar düzenlenmektedir.¹⁰ Yine "Mübarek gün ve aylarda "Hayır" ismi ile hazırlanan yiyeceklerin komşular ve akrabalar arasında dağıtılması da yaşayan geleneklerdendir."¹¹

Diğer yandan Çanakkale'de ziyaret edilen birçok yatır ve evliya kabirleri vardır. Meselâ, Çamyayla'da Çamlık Dedesi ve Salihler köyü kabristanlığındaki evliya kabri de ziyaret edilenler arasındadır. Çıplak köyünde Çıplak Dede ve Dümrek'teki yatırlar ve kuz köydeki yatırlar da köyün manevî bekçisi olarak görülmektedirler.¹² Bu yatırların köy hayırları açısından da önemi büyüktür. Çünkü köy hayırlarının bu yatırların bulunduğu mekânlarda yapıldığını bilmekteyiz.

Genel olarak Ege kültürünün yaygın olduğunu söyleyebileceğimiz Çanakkale'de dinî hayat, köy ve şehirlerde belli farklılıklar göstermektedir. Şehir merkezi daha batılı, bireysel hayattan yana bir görüntü sergilerken, köylerin, evliya ve türbe merkezli, ritüeli önceleyen bir din anlayışı bulunmaktadır.

C) Kavramsal Çerçeve: Din, Hayır ve Ritüeller

Yukarıda da belirtildiği üzere "Köy Hayır" ismi verilen ve Çanakkale ile çevresinde yapılagelen bu hayır faaliyetinin konumuzla bağlantılı çerçevesini çizmek ve operasyonel bir tanımını yapmak gerekmektedir. Bilindiği gibi İslâm'ın Hz. Peygamber'den (SAV) itibaren gerek teorisinde gerekse sosyal pratiğinde yardımlaşma, karşılıksız verme, en çok karşımıza çıkan temel noktalarıdır. Bu bağlamda teoride zekât, sadaka ve infak gibi kavramlar sosyal hayatta erken dönemde Muhacir-Ensar kardeşliğinden başlayarak "sadaka taşları"ndan çeşme yaptırmaya kadar farklı infak pratiklerinde uygulamasını bulmuştur. Diyebiliriz ki, diğer birçok dinlerden farklı olarak Müslüman toplumları karakterize edebilecek en önemli unsur, sadaka ve infak kültürüdür.

Şüphesiz bu sadaka ve infak kültürü, farklı Müslüman toplumlar içinde o topluma özgü pratiklerini geliştirmişlerdir. Örf, âdet ve yerel kültürlerin form olarak zenginlik kattığı ve çeşitlendirdiği sadaka ve infak kültürü, böylece farklı

⁹ Kurul, *Çanakkale*, İst., t.y., s. 64.

¹⁰ Hüseyin Uluarslan-Salih Zeki Uluarslan, a.g.e., s. 68.

¹¹ Kurul, *Çanakkale II Yılığ*, 1967, s. 78.

¹² Ramazan Eren, *Çanakkale Rehberi*, Çanakkale, y.y., 1999, s. 37.

toplumlarda farklı pratiklerle karşımıza çıkmıştır. Tabii ki farklı kültür ve medeniyetlere ev sahipliği yapan Çanakkale söz konusu olduğunda, hayırların tarih içinde bazı etkilenebilirliklere maruz kalabileceğini tahmin etmek güç olmasa gerektir. Ancak bunları detaylarıyla tespit etmek tabiatıyla ayrı bir çalışmayı gerektirmektedir.

Osmanlı'dan bu yana devam eden kültürel süreklilik göz önüne alındığında, hayır başlığı altında sadaka ve infak kültürünün hangi formlarda görünür olduğuna bakmamız gerekmektedir. Her şeyden önce çok farklı alanlarda vakıfların, sadaka, infak ve yardımlaşma konusunda toplumsal işlevleri tartışmasız bir ana maddeyi oluşturur. Fakat bunun ötesinde günümüzde de hâlâ devam eden cami ve çeşme yaptırmak, sebil su dağıtmak en çok icra edilen hayır türlerindedir. Bunlar Hz. Peygamber'in (SAV) hadisine atıfla sadaka-i cariye cinsinden hayırlar olarak bilinmektedir. Yani yaptıran kişi öldükten sonra da, kendisinden yararlanıldığı oranda sahibine sevap kazandırmaya devam ettiği ifade edilen eserlerdir. Diğer yandan çok geniş bir yaygınlığa sahip olan fakir ve yoksullara yardım ederek onları doyurma, hem ferdî düzeyde hem de kurumsal düzeyde ihmal edilemeyecek bir öneme sahiptir. Diğer yandan muhtelif vesilelerle çevredeki insanlara, yoksullara yemek vermek, Türk toplumunda farklı formlarda uygulanan bir yardımlaşma biçimidir. Gerçekten düğün, hac, sünnet vb. gibi merasimler dolayısıyla verilen yemeklerin "yardımlaşma" boyutu da bulunmaktadır. Bu, toplumsal statünün bir göstergesi olması dışında genel olarak "şerleri def etmesi" ve "başın gözün sadakası olması" gibi arka plan düşüncelerden beslenmektedir.

İşte tam da bu noktayı konumuzla ilintili olarak biraz daha açıklamak gerekmektedir. Zira Çanakkale köy hayırları mevlidli yemek verme biçiminde uygulanmaktadır. Çanakkale hayırları bağlamında iki hayır öne çıkmaktadır. Bunların ilki, köylerin her sene yaptıkları organizasyon ile diğer köy, ilçe ve çevredeki insanlara verdikleri yemektir ki, "köy hayrı" şeklinde isimlendirilir. İkincisi ise, Çanakkale'den hacca giden kimselerin döndükten sonra çevrelerine verdikleri yemektir ki, "hacı hayrı" olarak bilinir. Tabii ki bunların dışında düğün, sünnet ve muhtelif merasimlerde verilen yemekler vardır. Ancak hacı hayırları ile merasim yemekleri bu makalenin kapsamına dahil değildirler. Çünkü bunlar genel olarak Anadolu'nun diğer yerlerinde de rastlanan geleneklerdir. Bizim bu makalede üzerinde duracağımız "köy hayrı" denilen Çanakkale hayırlarıdır.

Çanakkale hayırları ile ilgili ileride anlatacaklarımızı daha anlamlı kılabilmek için çizmeye çalıştığımız bu kavramsal çerçeveye, hayırların yapılış zamanı ve geleneksel dinsel yaşamın bazı karakteristiklerini de eklemeliyiz. Öncelikle ileride de bahsedileceği üzere Çanakkale köy hayırlarının yapılış zamanı nisan sonu, mayıs ve haziran aylarıdır. Bu aylar bir yandan bahar, yağmur ve berekete vurgu yaparken diğer yandan mahsullerin kaldırılmasından önceki bir zaman dilimine rastlamaktadır. Dolayısıyla da genelde Anadolu'da icra edilen bereket ve bolluk referanslı hidrellez zamanı ile anlayış olarak örtüşmektedir. Bu açıdan bu hayırların zamanı da bizim açımızdan önemlidir.

Diğer yandan geleneksel dinsel yaşayışın en önemli karakteristiği olarak ri-tüel ağırlıklı bir din ya da İslâm anlayışını söyleyebiliriz. Bu din anlayışı kelâmî ya da teolojik, argümentatif tartışmalardan mesafeli olarak dinin sosyalle kanışık; içeri-sinde gelenek ve örfün de büyük yer kapladığı bir perspektife sahiptir. Dolayısıyla büyük oranda geçmişten tevarüs edilen pratiklerle süreklilik kazanmaktadır. Bu pratiklere baktığımız zaman, evliya merkezli dinî anlatıların, oruç, zekât, hac, namaz gibi ibadetlerin ve hayırların bu din anlayışında çok önemli bir yer kapladığını görebiliriz. Gerçekten de dindarlığın her düzeyinde, hayır yapmak üzere para ayrıldığı, hatta bunun için vasiyette bulunulduğu, çeşme, yol, okul, cami, aşevi vb. gibi birçok hayır müesseselerin yaptırıldığı bilinmektedir. Öte yandan misafire ikram etme, yoksula yardım etme, konuk ağırlama gibi hususlar Anadolu'da köylerde devamlı uygulana gelen âdetlerdir. Bu ikramların bereketi arttıracacağı düşüncesini içerisinde barındırması, yedirip içirme faaliyetlerinin arkasında durmaktadır. İşte köy hayırları da bu yedirme, misafire ikram etme faaliyetlerinin Çanakkale'de özelleşmiş bir formu ve kurumsallaşmış şeklidir. Bizim onu incelememizi anlamlı kılan da Çanakkale'ye özel formu ve kurumsallaşmasıdır.

D) Çanakkale Köy Hayırları

Uygulanışı itibarıyla oldukça orijinal olan Çanakkale köy hayırlarının üzerinde ciddiyle durulması gerekmektedir. Aslında Din Sosyolojisi'nin yanı sıra Dinler Tarihi, Antropoloji hatta Hadis ve Mezhepler Tarihi gibi farklı bilim dallarının bakış açılarıyla zenginleştirilmiş disiplinler arası bir çalışma, bu konuda çok enteresan sonuçları ortaya çıkaracaktır.¹³ Biz bu araştırmamızı katılımcı gözlem ve mülâkat yoluyla bilgiler edinerek gerçekleştirdik. İlk olarak bir köyü ziyaret sırasında karşılaştığımız köy hayırlarını daha sonraki süreçte takip etmeye başladık. Genelde köyün yaşlıları, muhtarı, imamı ile yaptığımız mülâkatlar ve bizzat köy hayırlarını gözlemlerimiz bu makalenin temel veritabanını sağlamıştır. Gerek hayrın icrası esnasında yaptığımız sıradan konuşmalar, gerek hayırdan sonra köy kahvesindeki çay sohbetleri gerekse mülâkatlar çalışmamızın perspektifinin belirlenmesinde etkili olmuşlardır. Ayrıca hayrın icrası sırasında genel sosyal havadan kesitler sunan fotoğraflar da çalışmamızı zenginleştirmiştir.

Çanakkale'nin köy ve ilçelerinde bahar aylarında yapılan köy hayırları, tarihi, organizesi, icrası ve işlevleri ile gerçekten dikkat çekicidir. Biz Çanakkale'nin farklı bölgelerinde yer alan dört ayrı köyü örneklem olarak seçerek oradaki hayırları izledik. Bu köyler seçilirken Çanakkale'nin farklı bölgelerinde olmalarına, içeri-sinde farklı unsurları içermesine ve bu bağlamda temsil yeteneğine sahip olmasına dikkat ettik. Bu köyler: İlyasköy, Serçeler, Kumkale ve Dümrek'tir. Makale boyunca köylerden Ahmet Yılmaz (75), Mustafa Bekar (75), Hasan Arabacı (76),

¹³ Çanakkale köy hayırlarının üzerinde tarafımızca çalışıldığını ve farklı disiplinlerin bakış açılarıyla incelenecek şekilde proje haline getirildiğini burada belirtelim.

İhsan Gencer (80) ve emekli din görevlisi Mustafa Yavuz (70) ile yaptığımız mülâkatlar sonucu elde ettiğimiz bilgileri kullandık. Ayrıca hayır sırasında orada bulunan farklı kişilerle de benzer mevzularda konuşma imkânı bulduk. Bu da bize verilen bilgilerin bir bakıma teyidi oldu. Ayrıca hayır için farklı köyden gelen insanlarla da sohbetler ettik.

D-1) Köy Hayırlarının Başlangıcı

Çanakkale hayırlarının başlangıç tarihi konusunda net bir bilgi bulunmamaktadır. Kimileri hayrın yüzyıllardır devam ettiğini ifade etmekte; kimileri Çanakkale Savaşları sırasında başladığını söylemektedir. Arada kimi yıllar yapılmamakla birlikte konuştuğumuz kişiler –ki bunlar 70-80 yaşları arasındadır– çocukluklarından beri bu hayrın yapıldığını söylemektedirler. Diğer yandan ileride hayrın zamanı ve sebeplerini anlatırken de belirteceğimiz gibi, hayırların yoğun olarak mayıs-haziran aylarındaki icrası ve bolluk berekete yönelik olması, bizde hayırların başlangıcını Çanakkale Savaşlarından çok öncesine gittiği kanaatini uyandırmıştır.

Köylerin uzun bir geçmişe sahip bulunduğunu söylemek mümkündür. Hatta kimi köylerin (Assos-Behramkale gibi) Yunanlılara kadar uzanan tarihi dile getirilmektedir. Köylerin ve hayrın tarihinde dinî faktör gerçekten önemli görünmektedir. Meselâ, yüz haneli ve 385 nüfusa sahip İlyasköy'ün 700 senelik bir geçmişi bulunmaktadır. Anlatılanlara göre İlyas adında bir adamın gelip buraya yerleşmesi sonucu bu köy oluşmuştur ki, "İlyas" tabii ki sıradan bir adam değildir. 160 haneli 600 nüfuslu Dümrek köyü ise 450 sene önce deniz kenarına daha yakın imiş. İspanyol, Portekiz ve Yunan saldırılarından korunmak için köy şimdiki yerine gelmiş. 1950'li yıllarda köyde muhtarlık yapan İhsan Gencer'in anlattığına göre, eskiden Dümrek köyünde bir gümrük memuru çalıştığı için Dümrek'in gümrükle ilgisi varmış. Köy hayrı, eski köy yerinde Dedeler Mezarlığı'na yakın bir yerde yapılmaktadır. O bölgede bir yata ve bir kuyu bulunmaktadır. Dolayısıyla hayrın yapıldığı mekânın yatıra yakınlığı dikkat çekmektedir. Muhtarın verdiği bilgilere göre, Çanakkale Savaşları sırasında da hayırlar yapılmış fakat daha sonra fasılalar olmuştur. İhsan Gencer 1950'de muhtarken hayrı yeniden başlatmıştır. O günden bu yana Dümrek'te hayır fasılasız devam etmektedir. Savaş sıralarında dağılan Kumkale köyü ise, harpten sonra 10-20 hane olarak yeniden kurulmuş; 1950 yılına kadar Bulgaristan, Roman muhaciri buraya gelmiş ve kendilerine toprak dağıtılarak buraya yerleştirilmişlerdir. Köy hayrı Dümrek gibi köy dışında kendileri için kutsal olan bir mekânda icra edilmektedir.

SÜİFD / 24

91

D-2) Köy Hayırlarının Zamanı

Genel olarak bu hayırlar her yıl mayıs ve haziran aylarında pazar günleri yapılmaktadır. Yalnız nisan ayının son haftasında olanlar da var. Fakat yoğun olarak mayıs ayı boyunca haziranın ortalarına kadar sürmektedir. Anladığımız kadarıyla mart ve nisan ayları soğuk olduğu için pek tercih edilmemektedir. Bu bağlamda yaptığımız mülâkatlarda hayır ile Nevruz arasında ilinti kuran olmadı. Fakat

konuştığımız yaşlılar bazı yerlerde çocukluklarında 6 Mayıs tarihinde hayır yapıldığını belirttiler ki, bu noktada Hidrellez ile hayır arasında bazı bağlantılar olacağını aklı getirmektedir. Her hâlükârda hayrın yapıldığı zamanın mayıs ve haziran ayları olduğu dikkate alınırsa bahar-yağmur ilişkisini kurmak mümkündür. Çünkü hayrın yapılma zamanı mahsullerin toplanmasından önceye rastlamaktadır.

D-3) Köy hayırlarının Yapılış Sebebi

Zaten hayırların yapılış sebebine indiğimiz zaman, buna paralel bilgiler edinmekteyiz. Hayırların yapılma sebebi üç temel konu etrafında dönmektedir. Bunlar; yağmur, bolluk ve bereket ile geçmişlere duadır. Nitekim Dümrek köyü emekli din görevlisi bunun bir çiftçi hayrı olduğunu dile getirdikten sonra, köy halkından âhirete göç etmişler için, yağmur yağması ve bereket olması için bu hayırların yapıldığını belirtmektedir.

Fakat yaptığımız konuşmalarda hayrın öncelikle kuraklıkla ilintili olduğu anlaşılmaktadır. Çünkü bu hayırların ilk olarak kuraklıkla birlikte başladığı genel yaygın kanaat olarak ortaya çıkmaktadır. Yine köyün yaşlıları daha önceleri hayırlarda yağmur duası yapıldığını ifade etmektedirler. Anlattıklarına göre, bu dualar esnasında hayır yerlerine ağıllar kurulmakta; kuzu/oğlak, inek/buzağı, hatta anne ile emzikli çocuklar birbirinden ayrılmaktadırlar. Bu sırada kuzular, buzağılar ve çocuklar ağlaşmaktadırlar. Bu arada imamlar perişan hallerini izhar için cübbeyi ters giymiştir. Bütün eller ters çevrilerek dua edilmektedir ki bu, tam yağmur duası formatıdır. Bunun dışında eskiden yapılan şu uygulama da aynı paraleldedir: “Çuvalın içine 70.000 okunmuş taş konur. Sonra bir çaydaki suda ıslatılır ve gömülür. İşte biz tam okuduk, ıslattık; sen de bizi ıslat yağmur ver denir. Orada herkes ağlar, çocuklar çırpınır, bağırırlar. Herkes bağırır ve dualar edilir. Bunu vesile kılarak yağmur yağması ve bol mahsul olması için dua edip ağlarlar.”

Tabii ki kuraklık olmasa da bereket ve bolluk olsun ve mahsullere zarar gelmesin diye hayırlar yapılmaya devam etmektedir. Böyle bir hayır yapılmazsa, kuraklık ve afet olacağı düşünülür. ‘Bir yoksulun, bir düşkünün duası kabul olur’ temel fikrinden hareketle, yapılmadığında eksiklik hissedilmektedir. Bu bağlamda hayırlar, senelik bir ikram olarak bir nevi ibadete dönüşerek devam etmektedir. Bunların dışında verilen bilgilere göre, hayırlar köyün geçmişi için de yapılmaktadır. Zira köydeki herkesin tek tek mevlid okutmaya gücü yetmeyeceği için, hayırlar topluca bir mevlid töreni gibi düşünülerek de yapılmaktadır.

D-4) Köy Hayırlarının Yapıldığı Mekân

Hayırların yapıldığı mekânlar da sıradan değildir. Meselâ, Dümrek köyü hayrının yapıldığı mekânın hemen yakınında “yatır” dedikleri bir yer vardır. Köy hayrı özellikle orada yapılmaktadır. Yine Serçeler’e 5 km uzaklıktaki Akçalı köyünde “Dede Hayrı” diye başlamıştır ki, orada Dede diye bir yatırdan bahsedilmektedir. Aynı şekilde Keçili köyde bulunan büyük mezarlıkta 30’lu 40’lu yıllarda 6 Mayıs günü hayır yapıldığı anlatılmaktadır. Bu çerçevede o mezarın etrafından yeşillik koparılmaması, koparanların geceleyin rahatsız edileceğine dair efsaneler

bulunmaktadır. Özellikle kıtlık zamanlarında ve yağmur yağmadığında o yatır başında dua edilmektedir. Burada bolluk ve bereketi elde etmek üzere "kutsal mekân"ın ayrıcalığından yararlanma isteği görülmektedir. Nitekim ülkemizin farklı yerlerinde yatır ve evliya mezarlarına ziyaretler yapıldığı ve dileklerin burada iletildiği bilinmektedir.

D-5) Köy Hayırlarının Organizesi

Hayırların organizesi de oldukça dikkat çekicidir. Bu hayırlar, varsa birinci derecede belediye, yoksa muhtarlık ve köy demeklerinin öncülüğünde organize edilmektedir. Her şeyden önce hayrın icra edileceği güne kadar tüm organize o köyün ya da ilçenin halkı tarafından imece ile yapılmaktadır. Özellikle köyün imamının organizatör olarak her safhada önemli görevleri bulunmaktadır. Köylerde imamlar genelde muhtarların daimî ihtiyar heyeti üyesidirler. Karar süreçlerine katılırlar. Bunların dışında hayır organizesinde öğretmenlerin de katılımları bulunmaktadır.

Hayrın en önemli masraf kalemini verilecek yemeğin malzemesi oluşturmaktadır. Bu malzemelerin tutarı hesap edildikten sonra köy halkı tarafından ödenmektedir. Bunun ödenmesinde farklı usuller takip edilmektedir. Bazı yerlerde masraf, katılmak isteyen köylü ailelerine bölünerek toplanmaktadır. Bazen bunlar taksitler halinde alınmaktadır. Ya da bazı yerlerde katılmak isteyenlerin durumlarına göre birkaç farklı katılım payı belirlenerek toplanmaktadır. Nakdî yardım yerine pirinç, canlı hayvan gibi aynî yardımlar da kabul edilmektedir. Tüm bunlara rağmen yeterli para toplanmazsa, dışarıdan yardım ve destek alınmaktadır. Çok fakir olanların dışında genelde tüm köylülerin yardım ve katkıda buldukları bilhassa belirtilmesi gereken bir husustur. Hatta bize bilgi veren şahısların ifadesiyle dinî ibadetlerini yerine getirmeyen kişiler de bu hayra katkıda bulunmaktadır.

D-6) Köy Hayırlarının İlanı ve Yemekler

Bu hayırların zamanı daha önceden civar köylere iletilmektedir. Ayrıca köy muhtarı, müftülüklere önceden bilgi vermekte, hayrın yapılacağı pazardan iki gün önce cuma hutbesinde hayır yapılacak köylerin isimleri ilan edilmektedir. O köyden olup da başka şehirlerde yaşayan insanlar da dost, akraba arasındaki iletişimlerle hayra gelmektedirler. Bu anlamda hayır, herkese açık olup, isteyenler katılabilmektedirler. Hatta katılımın çokluğu hem halk için bir iftihar vesilesi olmakta, hem de duaya katılanların fazla olmasının bolluk ve bereket getireceğine inanılmaktadır.

Hayırda dağıtılan yemekler de genel olarak iki türdür. Kimi yerlerde etli pilav dağıtılırken, kimi yerde keşkek verilmektedir. Bu tercihler bütçelere göre değişimle birlikte, yüklerin ağırlıklı olduğu yerlerde keşkek, muhacir köylerinde ise pilav daha çok tercih edilmektedir. Şimdilerde pirinç pilavı daha yaygın olmakla birlikte eskiden bulgur pilavı verildiği ifade edilmektedir. Pilav etli ya da tavuklu olmaktadır. Bu, ekonomik koşullara göre değişebilmektedir. Pilav nohutlu

olarak yapılmakta, yanında üzüm hoşafı ya da yoğurt verilmektedir. Yapılması zahmetli bir yemek olarak keşkek ise, içine etler konarak kazanlarda dövülmekte ve tepsilere konarak grup halinde oturan insanlara servis yapılmaktadır. İnsanlar istedikleri kadar yiyebilmektedirler.

D-7) Köy Hayırlarının İcrası

Peki, hayır nasıl icra edilmektedir? Hayrın yapılacağı pazar günü erkenden ilgili mekânda ses düzeni ve platformlar hazırlanmaktadır. Çevreden gelen insanlar saat 10'dan itibaren yavaş yavaş toplanmaktadır. Bu arada ilâhiler çalınmaktadır. Saat 11 civarında müftü, müftü yardımcısı ya da vaiz toplanan insanlara vaaz etmeye başlamaktadır. Bu vaazın içeriğinde genel olarak sıla-i rahmin yanı sıra hayır yapılması bulunmaktadır. Özellikle vaazlarda iyilik yapmak ile yağmur yağması üzerinde durulmaktadır. Daha sonra mevlid grubu toplanarak mevlid okunmasına geçilmektedir. Mevlidin ardından bazı hayırlarda M. Akif'in *Çanakkale* şiiri de biraz mevlid tarzında okunmaktadır. Mevlidin ardından dua edilmektedir. Duada özellikle yağmur, bolluk ve bereket vurgulanmaktadır. Duanın ardından öğle namazı kılınmakta, ardından da yemek dağıtımına geçilmektedir. Yemekten sonra ise isteyen orada oturmakta, isteyen de evlerine gitmektedir. Kalan yemekler isteyen kimselere dağıtılmakta; böylece oraya gelemeyenlere de ulaştırılmaktadır. Mevlid bazı köylerde tarihî camilerde de okunmakta, vaaz ile dua da camide yapılmaktadır.

Hayır için toplanan insanların bir kısmı oradan ya da yakın köyden traktörlerle gelmekte ve römorkların üzerinde oturmaktadırlar. Diğer insanlar ise –daha çok şehirden gelenler- sergilerini açıp ailecek oturmaktadırlar. Platformun önündeki sergiler ise köylüler tarafından temin edilmiştir. Mevlidi yakından dinlemek isteyen erkekler oraya oturmaktadırlar. Dışarıdan gelenler yanlarında ufak tefek yiyecekler, çerez gibi şeyler getirerek yemek dağıtılana kadar yemekte; çocuklarını avutmaya çalışmaktadırlar. Bazı köy hayırlarında halk, hayır yemeğinden ayrı olarak dışarıdan gelenlere ikram etmek üzere evlerinde yemek pişirmektedirler.

Genel manzara, bir panayır havasındadır. Dışarıdan satış yapmak için gelen satıcılar da bulunmaktadır. Bunlar hırdavat malzemeleri, bisiklet gibi eşyaların yanı sıra gıda maddeleri; özellikle dondurma, sakız, şeker, balon, çerez vb. şeyler satmaktadırlar. Esasında bazı köylüler hayırda satıcının olmasına hoş bakmıyorlar. Çünkü onlar, “her şeyin hayır olması lâzım” derken, aslında o gün vermeye odaklanmanın hayrın arka planında durduğuna işaret etmektedirler.

Bolluk, bereket, kuraklık ve afetlerden korunma ile geçmişlerine dua, bu hayırların icrasında en önemli sebepler olarak ortaya çıkmaktadır. Gözlemlerimiz ve anlatılanlara göre, burada yoksullara, misafirlere vb. yemekler yedirilerek ulaşıldığına en fazla kişinin bolluk ve bereket dualarına katılması amaçlanmaktadır. Farklı yerlerden insanların bir araya gelmesi ve kaynaşmaları açısından da oldukça işlevsel olduğunu ifade etmeliyiz. Çünkü birçok insan orada tanışmakta ve yeni dostluklar kurulmaktadır. Yanı sıra o köyden ya da ilçeden olup dışarıda oturan

insanlar da bu vesileyle hayırlara katılmakta; aile, dost ve akrabalarını ziyaret etmektedirler.

E) Fenomenolojiden Sosyolojiye Çanakkale Köy Hayırları

Modern perspektiften dünya (hayat) iki kısımda ele alınmaktadır; Kutsal (sacred) ve din-dışı (Profane). Din, profandan farklı olarak sıklıkla “kutsal” olanla tanımlanmaktadır. Kutsal ve profan kelimeleri, “Tanrı’ya ait kutsal yer” anlamına Latince “Sacrum”; ve “mabedin önündeki yer” anlamına “Profanum” kelimelerinden gelir. Eliade’in, kutsalı profanla ilişkisi içinde ele alması ve kutsalın tezahürlerini profan üzerinde gözlememesi¹⁴ sebebiyle burada bize bir açılım sunmaktadır. Zira Durkheim’cı anlayış bu ikisi arasındaki kesin ayrıma dayanır. Bu sebeple kutsal fenomenler olağanüstü görülürler.¹⁵ Batı dünyasının tarihi, dini ve sosyalitesi açısından bir yere oturan bu kavrama verilen anlamlar ve tartışmaların, Müslüman Türk toplumunun dinî-sosyal olaylarını açıklamada ne derece yeterli olacağı önemli bir sorundur. Fakat burada derinliğine tartışmalara girmeden, kutsal-profana ayrımına kimi rezervler koyarak, Eliade’in yaklaşımlarından faydalanarak Çanakkale köy hayırlarını açıklamaya çalışacağız. Eliade, kutsalı profan üzerindeki görüngüleri ve ifadeleri ile gözlemlemekteydi.¹⁶ Onun hiyerofani dediği bu şey, kutsalın kipliğini ortaya çıkarmakta ve tarihsel bir an olarak insanın kutsala oranla konumunu ortaya koymaktadır.¹⁷ Bu nokta, Müslüman toplumlarda gündelik hayatın “kutsal” dan kopuk olmaması sebebiyle, Çanakkale köy hayırları gibi sosyal bir olayın dinî arka planını takip etmemizi imkân dahiline sokmaktadır.

Bu çerçevede Çanakkale köy hayırlarının icra edildiği mekândan zamana kadar önemli dinsel tezahürleri gözlemlemekteyiz. Öncelikle hayırların icra edildiği mekân rast gele seçilmemiştir. Köy hayırları ya yanında yatırların bulunduğu mekânlarda ya da camide icra edilmektedir. Bu yatırlar genel olarak tabiatüstü gücü olduğuna ve insanlara yardım ettiğine inanılan saygın ölümlerin mezarlarıdır.¹⁸ Halk bu yatırların kimliği ile ilgili sağlıklı bilgiye sahip olmasa bile, yatırı bir aracı olarak görmekte veya en azından onun ruhaniyetinden faydalanmak istemektedir. Sıradan bir kişi olmayan bu yatırı ya da evliyalara “tasarruf sahibi” olduğu gibi düşünceler de, mekân seçiminde yatırı faktörünün önemini arttırmaktadır. Esasen yatırlarla ilgili net bilgilerin olmaması, mekân ve yatırın kişiliği üzerinde efsaneler üretilmesine sebep olmakta; efsaneler ise gizemi, mekânın gücü ve önemini daha

SÜİFD / 24

95

¹⁴ Ed. Rosemary Goring, *Chambers Dictionary of Beliefs and Religions*, London, W&R Chambers Ltd., 1992, s. 449-450.

¹⁵ Gordon Marshall, *Oxford Dictionary of Sociology*, 2. baskı, Oxford, Oxford University Press, 1998, s. 575.

¹⁶ Ed. Rosemary Goring, a.g.e., s. 217.

¹⁷ Mircea Eliade, *Dinler Tarihinin Giriş*, Çev. Lale Arslan, İst., Kabcacı Yay., 2003, s. 28.

¹⁸ Ünver Günay v.d., *Kayseri ve Çevresinde Ziyaret ve Ziyaret Yerleri*, Kayseri, Kayseri Büyükşehir Belediyesi Yay., 1996, s. 76.

da arttırmaktadır. Nitekim Dümrek köyünde hayırların yapıldığı mekân, köyün eski yerleşim birimi olan geniş alandır ki, yataının yanındadır. Bu türbe ve yatırlar aynı zamanda köyün manevî koruyucusu olarak da algılanmaktadır. Hatta biraz ilerisinde su kuyusunun bulunması bu mekânın tercihindeki ikinci nedendir. Hayırların burada yapılması ile bu mekânın ayrıcalığından faydalanılmaktadır. Kumkale'de de benzer şekilde hayır, köyün biraz dışında icra edilmektedir. İlyasköy ve Seçeler'de ise hayrın mevlid okunması kısmı camide yapılmaktadır.

Yine hayırların yapılma zamanı da kutsallık-zaman ilişkisine referans yapıyor görünmektedir. Bilindiği gibi Anadolu'da kutlanan Hızır-İlyas (6 Mayıs) -halk bunu Hidrellez olarak adlandırmaktadır- bahar bayramıdır. Efsanevî kişiliğe sahip olan bu iki kişinin bugün buluşarak bitkileri kutsadıklarına inanılmaktadır.¹⁹ Hayırların yoğun olarak yapıldığı aylardan birisinin mayıs olması bu bakımdan anlamlıdır. Dolayısıyla Hızır-İlyas kültürünün, hayırların arka planında durması önemli bir husustur. İşte tam da bu nokta bahar-kutsallık ve bereket ilişkisine yığınak yapmaktadır. Eliade'in şu tespitinin tohum ekme ve hayır ilişkisinde ortaya çıkan zamansal metafiziği vurgulamak açısından kayda değer olduğunu tespit etmeliyiz: "Tanım toplumlarının dinsel deneyimlerinde, zamanın ve mevsimlerin önemini altını çizmekle başlamalıyız. Çiftçi, yalnızca saygı duyduğu mekân olarak kutsal bir varlıkla -bereketle, toprakla, tohumda faaliyet gösteren güçlerle, tomurcuk ve çiçeklerle- ilgili değildir, aynı zamanda yaptığı iş belli bir zaman döngüsüyle, mevsimlerle yönlendirilir."²⁰

Şüphesiz köy halkının hayrın mekânı, zamanı ve icrası sırasında "kutsal" ya da din algılayışı açığa çıkmaktadır. Köy ve hayırlar arasında farklı dindarlık düzeylerinden bahsetmek mümkünse de, şehirle kıyaslanınca köydeki dindarlığın dinî anlayış açısından daha homojen özellikler gösterdiğini söyleyebiliriz. Bu bağlamda yatırlar, özel geceler ve zamanlar, hayırlar, dinî ritüellerle kutsallık yeniden inşa olunmaktadır.

Böylece köy hayırlarının din ağırlıklı bir merasim olduğunu anlaşılmış olmaktadır. Bu, gerek hayrın organizesinde gerekse icrasında çok net bir şekilde izlenebilmektedir. Daha da önemlisi, hayırların yöre halkı tarafından her yıl yapılması zorunlu bir ritüel olarak görülmesi, köy hayırlarının âdetin ötesinde ibadet boyutuyla da algılandığını göstermektedir. Tabii ki hayırlar, çiftçilikle geçinen köy halkının yağmur, bereket, geçmişlerine rahmet gibi farklı unsurların kesişme noktasında yükselmektedir. Hayırların bereketli mahsul elde edebilmek açısından pratik işlevleri vardır. Nitekim hayırlara "köy hayrı" ya da "çiftçi hayrı" denmesi bu durumla örtüşmektedir. Tarlayı ekme ve maddî olarak yapılması gerekenleri yapmanın ötesinde (ki bunları yapmaktadırlar) mahsulü ve bereketi arttırmanın, kutsal ya da din ve Tanrı ile ilişkiyi devam ettirmek, Onu memnun etmekle bağ-

¹⁹ Ekrem Sanıkçioğlu, *Din Fenomenolojisi-Dinlerin Mahiyeti ve Tezahür Şekilleri*, Isparta, Süleyman Demirel Üniversitesi Yay., 2002, s. 77.

²⁰ Mircea Eliade, a.g.e., s. 324.

lantılı olduğu temel düşüncesi hayırların beslendiği arka plan olarak değerlendirilebilir. Bunun da hayırlardaki en önemli göstergesi, yoksulların doyurulması ve insanlara toplu ikramda bulunulmasıdır. Yöre halkının hayırlar yapılmadığı zaman, bereketin azalabileceği, yağmurun yağmayacağı gibi tereddütleri ve endişeleri, tabii olarak Tanrı ile temasın kaybedilmesi ve darlığa duçar olma gibi noktalarda ortaya çıkmaktadır. Zira kuraklık ve mahsullerdeki eksiklik tüm insanları ilgilendirmekle birlikte, özelde birinci elden çiftçileri daha derinden etkilemektedir.

Diğer yandan geçmişler için dua okumak da, bu hayırların bereketten sonraki hedeflerinden birisidir. Bildiğimiz gibi Anadolu'da ölümlerin ardından 40. ve 52. gecelerde hatim indirilip mevlid okutulur. Bundan başka gücü yetenler zaman zaman geçmişleri için hatim indirip mevlid okutur. Bunlar geleneksel dindarlığın en önemli göstergelerinden birisidir. Köylülerle yaptığımız sohbetlerde ve mülâkatlarda hayrın toplu olarak köylülerin geçmişine bir dua mahiyetinde de olduğu ifade edilmektedir. Bu bağlamda tek tek tüm köy halkının güç yetiremeyeceği bir ritüel, "kolektif" bir ruh ve yaklaşımla ifa edilmektedir.

Çanakkale'nin çok farklı kültürler içinden süzülüp gelen tarihi, hayırlar açısından da önemlidir. Her şeyden önce Osmanlı dönemindeki iskânlarda muhacir, Yörük, Türkmenlerin buraya yerleştirilmeleri sonucu, giyim kuşamdan yemek kültürüne kadar bazı farklılaşmalar ortaya çıkmıştır. Tabii ki bunlar farklı bir araştırmanın konusudurlar. Ancak İslâm kültürü içerisinde aynı değerleri paylaşan bu unsurlar, köy hayırlarını sahiplenmekte ve devam ettirmektedirler. Bu açıdan köyler arasında doğrusu aslî farklar bulunmamaktadır.

Bu çerçevede, köy hayırlarının kolektif bilinci canlı tutan ve onun sürekliliğini sağlayan en önemli ritüellerden birisi olduğu anlaşılmaktadır. Bu kolektif bilinç, ortak tarih ve toplumsal hafıza sayesinde sürekli hale gelmektedir. Önemle belirtmelidir ki, kolektif bilincin temel irtibat noktası dindir. Çünkü hayrın organizesinden icrasına kadar tüm safhaları dinsel referanslara göndermede bulunmaktadır. Her şeyden önce "Hayır" kelimesinin, Müslüman toplumlarda dinî yoğun bir çağrışımı bulunmaktadır. Bu faaliyete köylülerin tamamının katılma talebi ve gönüllülüğü, "dışarıda kalma"nın negativitesinden beslenmektedir. Çünkü hayrın sonunda elde edilmesi muhtemel bereketten faydalanamama, daha da önemlisi Tanrı ile temasın kaybedilmesi endişeleri hayra katılmaya zorlayan manevî itkililerdir. Bunun da ötesinde hayra katılmamanın köylüler için bir sosyal dışlamayı beraberinde getireceği de muhakkaktır.

Bu sayede köy halkının birbirleri olan ilişkilerini sağlamlaştırması, yardımlaşmayı arttırması köy hayırlarının önemli işlevlerinden biri olarak ortaya çıkmaktadır. Köy hayırları ile halk âdeti bir "dinî grup" haline gelmekte, köy halkının tamamı bu yapı içinde organize olmaktadır. Öncelikle köy hayrının en iyi şekilde icrası, köyün onuru açısından değerlendirilmektedir. İşte bu anlayış, kişisel birtakım başarılarından öte kolektif başarıyı öncelemekte ve birlikte çalışmayı teşvik etmektedir. Hayır için çalışma imece usulü ile olmaktadır. Para toplamanın dışında hizmetlerin görülmesi, köylülerin ortak katılımı ile olmaktadır. Hatta kadınların hayrın icrasında roller üstlendiklerini de burada belirtmeliyiz. Doğrusu hayrın

başarılı bir şekilde icrası, sonuç itibarıyla köylülerin tümünü etkileyen bir durum olmaktadır. Bu kolektif yardımlaşma ruhunda hiç şüphesiz “din”, birleştirici ve yardımlaşmayı arttırıcı bir işlev görmektedir. Halkın hayırlar için maddî olarak tüm elinden geleni yaptığını söyleyebiliriz. Tabii ki burada “hayra katkı” gibi dinî sâikler ön plana çıkmaktadır. Hatta dindarlık düzeyi açısından piramidin alt tarafında bulunan toplumsal kategorilerin bile hayra destek vermeleri, bunun toplumsal muhayyilede ne denli derin köklerinin olduğunu göstermektedir. Gerçekten cami, aşevi, çeşme gibi yerlere hayır yapmak bir sadaka-i cariye bırakmak açısından toplumun büyük oranda arzuladığı bir şeydir. İnsanlar, kendi ölümlerinden sonra bunlardan yararlandığı oranda, kendilerinin sevaplarının artacağını düşünmektedirler. Hayra katkı da aynı zamanda köyün bereketi, bolluğu için bir katkıdır. Bundan da öte birçok insana ve özellikle yoksullara bir yardımdır.

Mülâkatlardan anladığımız kadarıyla hayırların “yoksullara yardım” boyutu çok önemsenmektedir. Yoksulların hayır yemeğinden yemesi, hayrın Allah nezdinde kabul edilirliliğini arttırma gibi bir düşünceden beslenmektedir. Bu bakımdan özellikle yoksulların gelmesi istenmektedir.

Hayrın temel işlevlerinden biri olarak kaynaşma-tanışma ve bir araya gelme konusunun altını çizmek gerekmektedir. Hayır, her şeyden önce dışarıdan gelen insanların görüşmelerini sağlamaktadır. Gerek diğer şehirlerden gerekse komşu köylerden gelenler orada dost ve akrabalarını görmektedirler. Tam da bu noktada köy hayırlarında da insanları birleştirici etkilerini gösteren “ahretlik” ilişkisinden bahsetmemiz gerekmektedir. Daha önce farklı köylerden tanışıklık içinde olan ve birbirlerini “ahretlik” olarak nitelendiren yaşlıların her birinin diğerinin köy hayırına gittiği izlenebilmektedir. Diğer yandan hayırlar vesilesiyle birbirleri ile daha önceden tanışmayan birçok insanlar yeni dostluklar kurmaktadır. Ayrıca köy hayırları ile köyler arasındaki kavgaların sona ermesi mümkün hale gelmektedir. Daha da ötede, hayırların icrası sırasında gerek aynı köyden gerekse farklı köylerden genç kız ve erkeklerin birbirlerini görmeleri, tanışmaları ile köyler arasında yeni hısmlıklar oluşabilmektedir. Böylece hayırlar bir yandan köyde “biz” duygusunu sağlamlaştırır, pekiştirirken öte yandan diğer köylerle barışıl zeminde bir ilişki geliştirmenin de temelini atmaktadırlar. Bunun küçük ölçekte bir yerellik ve evrensellik diyalektiği geliştirdiği söylenebilir.

Bu hayırların en önemli işlevlerinden birisi de, aynı köyden küskünlerin bu vesile ile barışmalarıdır. Çünkü hayırda hepsi beraber çalışmakta; yağmur, bolluk ve bereketin gelmesi için küskünlüklerin ortadan kaldırılması gerektiğine inanılmaktadır. Hayırların bir manevî ziyafet olduğu üzerinde durulurken, hak hukuka riayetinin de altı çizilmektedir. Anlaşıldığı kadarıyla hak hukuka riayetinin (özellikle köylerde tarla ihlalleri gibi) hayrın sonuca ulaşmasıyla bir ilintisi kurulmaktadır. Nitekim Hz. Peygamber’e atfen anlatılan şu olay bu çerçeveyi inşa etmektedir:

Bir kişi Peygamber’e geliyor. “Sen peygamber misin?” diye soruyor. “Ben senin peygamber olduğuna inanmıyorum. Mademki peygambersin, sana bir soru soracağım. Buna cevap ver. Benim bir tarlam var. Oraya hububat diktim. Ma-

demki peygambersin, söyle oradan kaç kile hububat alacağım?" "Ben peygamberim ama her şeyi söyleyeceğim demedim. Allah'ın (CC) bildirdiğini bildiririm. Ben Allah'a sorayım. Bir hafta sonra gel. Bunlar Allah'ın filmi." Bir hafta sonra oraya yüzlerce insan topluyor herkes duysun diye. "Allah'a (CC) sordum 100 kile buğday verecek." Gidiyor Hıristiyan. Harman geliyor, biçiyor. Bir ölçüyor. 90 kile. Hararetle geliyor Peygamber'e. Peygamber, Allah'a soruyor bir hafta sonra. "O adama söyle iyi dikkat etsin. Kendi tarlanı sürerken, biçerken komşu tarlaların içinden geçerdin. Onların tarlalarına 10 kilelik zarar verdin. Ben de 10 kile aldım onlarınkine verdim." Daha sonra inanıyor ve "elhak doğrudur" diyor. Bu durumda hayırların halk üzerinde bir sosyal kontrol işlevi gördüğünü söylememiz mümkündür.

Sonuç

Her şeyden önce, Çanakkale köy hayırlarının oldukça orijinal, dinî ve sosyal içerikli bir ritüel olduğunu belirtmeliyiz. Bu haliyle Çanakkale köy hayırları, geleneksel dindarlık düzeyini açığa çıkarır, vurgular ve sürekliliğini sağlarken, önemli toplumsal işlevler de görmektedir. Yukarıda tahlil kısmında da önemle vurguladığımız ve altını çizdiğimiz üzere, sosyal bağları kuvvetlendirmekte ve sosyal formlar üzerinden dinsel içeriklerin tezahürleri izlenmektedir.

Bireyselleşmenin ve sekülerleşmenin çok hızlı biçimde nüfuz ettiği dünya ölçeği düşünüldüğünde, Çanakkale köy hayırlarının kolektiflik ve din vurgusu ayrıcalıklı bir yerde durmaktadır. Bu bağlamda bireyselleşmenin ve sekülerleşmenin giderek yayıldığı bir zaman diliminde, dinin kolektivitelerin oluşumunda başat bir faktör olduğu, Çanakkale köy hayırları üzerinden ulaşabileceğimiz bir sonuçtur. Böylece yukarıda öne sürdüğümüz ve makale boyunca sinadığımız tezimiz doğrulanmış olmaktadır.

Şunu önemle ve özenle belirtmeliyiz ki, küreselleşmenin bir getirisi olarak homojenleşen dünyada, yerel değerlerin korunması giderek zorlaşmaktadır. Çanakkale köy hayırları da, bölgesel de olsa, taşıdığı sosyal kapital değeriyle aşınma ve homojenleşmeye karşı bir direnç noktası oluşturacaktır. Geleneksel, dinî ve sosyal formlarının zaman içinde kısmen değişimlere uğraması mümkün olsa da, Çanakkale köy hayırlarının bireyselleşmenin getirdiği sosyal bağların zayıflaması ve hayatın dinsel içerikten boşandırılması karşısında sosyal kapitale yığınak yaptığı unutulmamalıdır.

SÜİFD / 24

99

Kaynakça:

- Eliade, Mircea; *Dinler Tarihine Giriş*, Çev. Lale Arslan, İst., Kabalıcı Yay., 2003.
 Eren, Ramazan; *Çanakkale İli'nin Tarih İçindeki Gelişimi ve Folklor İncelemeleri*, Çanakkale, y.y., 1994.
 Goring, Ed. Rosemary; *Chambers Dictionary of Beliefs and Religions*, London, W&R Chambers Ltd., 1992.
 Günay, Ünver-Taştan, Abdülvahap-Güngör, Harun-Sayım, Huzeyfe-Kuzgun, Şaban; *Kayseri ve Çevresinde Ziyaret ve Ziyaret Yerleri*, Kayseri, Kayseri Büyükşehir Belediyesi Yay., 1996.
 Kurul, *Cumhuriyet'in 75. Yılında Çanakkale*, İzmir, Örs Matbaacılık, 1998.

- Kurul, *Çanakkale İl Yıllığı*, 1967.
Kurul, *Çanakkale*, İst., t.y.
Marshall, Gordon; *Oxford Dictionary of Sociology*, 2. baskı, Oxford, Oxford University Press, 1998.
Sankıoğlu, Ekrem; *Din Fenomenolojisi-Dinlerin Mahiyeti ve Tezahür Şekilleri*, Isparta, Süleyman Demirel Üniversitesi Yay., 2002.
Tuncel, Metin; "Çanakkale", *İslam Ansiklopedisi*, c. 8, İst., T.D.V. Yay., 1993.
Uluarlan, Hüseyin-Uluarlan, Salih Zeki; *Çanakkale ve Troya*, İst., Okul Pazarı Yay., 1985.

ÖZET

ÇANAKKALE KÖY HAYIRLARI

Mustafa TEKİN

Çanakkale, tarih boyunca çok farklı medeniyetlerin yaşadığı önemli bir şehirdir. Dolayısıyla orada farklı kültürlerin izlerini bulmak mümkündür. Bu bağlamda, Çanakkale'nin en orijinal özelliklerinden birisi köy hayırlarıdır. Bu hayırlar, yoğun olarak Çanakkale'nin köylerinde icra edilmektedir. Bu makale, Çanakkale köy hayırlarını sosyolojik bakış açısından ele almaktadır. Bu hayırlar, her yıl mayıs ve haziran aylarında daha çok bereket ve yağmur için yapılmaktadır. Bu anlamda, bir tür yağmur ve bereket duası demek de mümkündür. Hayırlarda yemek de verilmektedir. Köylüler, bu yemek için para yardımı yapmakta ve hayırlara farklı yerlerden insanları davet etmektedirler. Köylerde hayırların birçok sosyal fonksiyonları vardır.

Anahtar kelimeler: Hayır, Çanakkale, köy hayrı, yağmur duası, din.

THE VILLAGE CHARITY (HAYIR) OF ÇANAKKALE

Canakkale is an important city in which different civilizations lived throughout the history. It has traces of different cultures. In this context, one of its original qualities is village charity in Canakkale. This article aims to examine village charity in sociological point of view. It is performed in May and June for blessed and rain. We can say that it is a kind of prayer for rain. But it is a prayer with a meal. Peasants donate Money for this meal and call people for this ceremony. It has a lot of social functions in these villages.

خيرات القرى حول مدينة جنق قلعة

جنق قلعة مدينة حيث عاش فيها ثقافات وحضارات مختلفة خلال التاريخ حتي اليوم . في عصرالحديث نجد آثار هذه الحضارات القديمة في كل مكان في المدينة وجوارها .الخيرات التي يجري كل سنة في الشهرين مايو و يونيو، في القرى أكثر من مركز المدينة ومحافظاتها، عادة طريقة وميزة مبتكرة مخصوصة لهذه المدينة .في الخيرات يكرم الطعام للمسافرين والزائرين ويدعي الناس أيضا من مناطق أخرى من جوار المدينة ضيفا لهذه الإكرام . ويساعد اهل القرية ويشارك بينهم في مصروفات الخيرات وتكاليفها . وسبب إيفاء هذه العادة طلب زيادة المطر والبركة . ويمكن ان يسمى عادة الخيرات دعاء المطر والبركة . يوجد للخيرات دور وتأثير مختلفة في حياة المجتمع . يشغل هذه المقالة بالموضوع الخيرات من جهة العلم الإجتماعي .

الدين ، الإستثناء صلاة ، القرى خيرات ، قلعة جنق ، الخير : المفاتيح الكلمات